

جهش تولید دانش بنیان بر پایه مشارکت مردم

معصومه سادات سجادی^۱

چکیده

جهش تولید دانش بنیان مبتنی بر مشارکت مردم، نقش مهمی در عملیاتی کردن منویات رهبر معظم انقلاب اسلامی و تحقق شعار سال ۱۴۰۳ دارد. به رغم اهمیت موضوع، جهش تولید دانش بنیان در کشور با نقاط آسیب پذیر متعددی مانند نگاه کمی گرا و تمرکز بر افزایش کمی تعداد شرکت های دانش بنیان، عدم توجه به موضوع آمایش سرزمین در توسعه شرکت های دانش بنیان، سهم بالای شرکت های دانش بنیان نوپا و درآمذایی پایین بسیاری از این شرکت ها، سهم پایین فعالیت های دانش بنیان از درآمد کل شرکت های دانش بنیان، تضعیف امنیت سرمایه گذاری و کاهش مشارکت کارآفرینان نوآور و... مواجه است. امید می رود راهکارهای پیشنهادی مانند نگاه جامع و دقیق سیاست گذاران در چگونگی اتخاذ سیاست های حمایتی برای شرکت های دانش بنیان، ارتقای عدالت استانی و برقراری توازن منطقه ای در توسعه فعالیت شرکت های دانش بنیان، رصد، پایش و ارزیابی مستمر عملکرد شرکت های دانش بنیان، تقویت دیپلماسی کشور به منظور افزایش صادرات محصولات دانش بنیان، جذب سرمایه و ورود فناوری های نوین در شرکت های دانش بنیان، عدم نوسان متغیرهای کلان اقتصادی و برقراری ثبات اقتصادی، مدیریت مهاجرت نخبگان و کارآفرینان نوآور به منظور افزایش مشارکت آن ها، اصلاح نظام ارتقا در سیستم آموزش عالی و افزایش سهم درآمد دانشگاه از صنعت و... به جهش تولیدات دانش بنیان و تحقق شعار سال ۱۴۰۳ بینجامد.

واژگان کلیدی: جهش تولید، دانش بنیان، مشارکت مردم.

مقدمه

رهبر معظم انقلاب اسلامی به دلیل حساسیت و اهمیت موضوع اقتصاد در تأمین امنیت ملی، شعار «تولید دانش بنیان» را شعار سال جاری را «جهش تولید» آغازین سال های اخیر را به طور مشخص درباره مسائل اقتصادی انتخاب کردند. در این بین، نوسان متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ تورم، نرخ ارز و... در سال های گذشته پیامدهای منفی را در بخش تولید بر جا گذاشت و به دنبال آن، تضعیف امنیت اقتصادی کشور را در پی داشت. با توجه به اهمیت موضوع، رهبر معظم انقلاب اسلامی، محور شعار سال ۱۴۰۳ را نیز درباره مسائل اقتصادی و جهش تولید ملی، شعار «جهش تولید دانش بنیان» را انتخاب کردند. ایشان به دلیل نقش اثرگذار مشارکت مردم در جهش تولید ملی، شعار سال جاری را «جهش تولید» با مشارکت مردم» انتخاب کردند.

تلاش به منظور جایگزینی صنایع دانش بنیان با درآمدهای نفتی عاملی مهم در تحقق رشد اقتصادی و پیشرفت کشور به شمار می آید. صنایع دانش بنیان دربرگیرنده تولید صادرات نوآورانه و متمایزی است که دیگر کشورها قادر به تولید این گونه محصولات نیستند. در چنین شرایطی، توان رقابت پذیری محصولات

جهش تولیدات دانش بنیان در کشور مبتنی بر مشارکت مردم ارائه می شود.

۱- بررسی وضعیت شرکت ها و تولیدات دانش بنیان در کشور

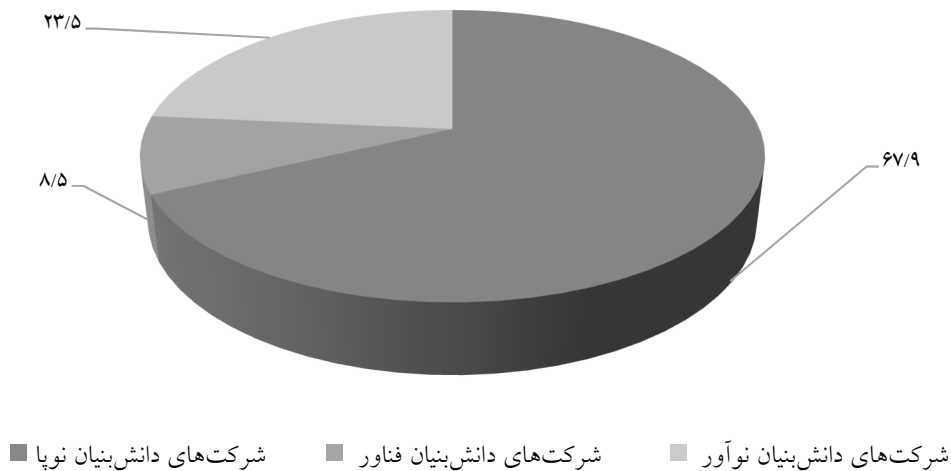
همان طور که اشاره شد، در عصر کنونی، تولید و صادرات صنایع دانش بنیان عامل مهمی در رشد و پیشرفت کشورها شناخته می شود؛ به طوری که رقابتی روزافزون میان کشورها برای دستیابی به سهم بالاتری از تولید و صادرات این محصولات به وجود آمده است. وجود انواع سیاست های حمایتی از صنایع دانش بنیان سبب شد تا تعداد شرکت های دانش بنیان از سال ۱۳۹۲ به بعد روند افزایشی داشته باشد؛ به طوری که تعداد ۵۵ شرکت دانش بنیان در سال ۱۳۹۲، به بیش از ۹۰۰۰ شرکت دانش بنیان در سال ۱۴۰۲ افزایش یافت. با توجه به آخرین آمار و اطلاعات منتشر شده از معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، تعداد کل مجوزهای شرکت های دانش بنیان، ۹۷۹۴ مورد گزارش شده است. در نمودار شماره ۱، سهم شرکت های دانش بنیان به تفکیک نوع مجوز نشان داده شده است.

با وجود افزایش تعداد شرکت های دانش بنیان، رشد این شرکت ها کاهش یافته است؛ به طوری که رشد تعداد شرکت های دانش بنیان از ۲۴/۵ درصد در سال ۱۴۰۱، به ۱۸/۵ درصد در سال ۱۴۰۲ رسیده است.

صنعتی افزایش می یابد که این موضوع به افزایش قدرت اقتصادی کشور در عرصه بین المللی می انجامد. با توجه به اهمیت موضوع، پرداختن به جهش تولیدات دانش بنیان در کشور بیش از هر زمان دیگر ضرورت دوچندان یافته است. اهمیت این موضوع سبب شده است تا اسناد بالادستی کشور نیز به توسعه اقتصاد دانش بنیان در کشور بپردازند. برای مثال، در لایحه پنج ساله برنامه هفتم توسعه، کسب سهم ۷ درصدی اقتصاد دانش بنیان از تولید ناخالص داخلی و رشد تولید محصولات با فناوری بالا هدف گذاری شده است.

همان طور که اشاره شد، اتخاذ سیاست های مبتنی بر رهایی از اقتصاد نفتی و دستیابی به اقتصاد دانش بنیان با ارتقای بهره وری عوامل تولید، بازدهی فزاینده نسبت به مقیاس، افزایش سهم تجارت کالاهای منحصربه فرد از کل تجارت، تقویت توان رقابت پذیری و... لازمه ارتقای قدرت اقتصادی، پیشرفت کشور و تحقق شعار سال خواهد بود. با توجه به نقش مهم مردم در راستای تحقق این مهم، مطالعه پیش رو به جهش تولید دانش بنیان مبتنی بر مشارکت مردم می پردازد. به همین منظور بعد از مقدمه، در بخش بعد نگاهی اجمالی به وضعیت شرکت ها و تولیدات دانش بنیان در کشور می شود. در بخش دوم نیز مهم ترین موانع و نقاط آسیب پذیر جهش تولید دانش بنیان به تفکیک مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. سپس در بخش سوم، ملاحظات امنیت اقتصادی درباره عدم توجه و سرمایه گذاری لازم در راستای جهش تولید دانش بنیان و تحقق شعار سال ۱۴۰۳ بحث می شود. در انتها، بعد از نتیجه گیری مطالب مطرح شده، راهکارهایی به منظور

نمودار ۱- سهم شرکت‌های دانش‌بنیان به تفکیک نوع مجوز (درصد)

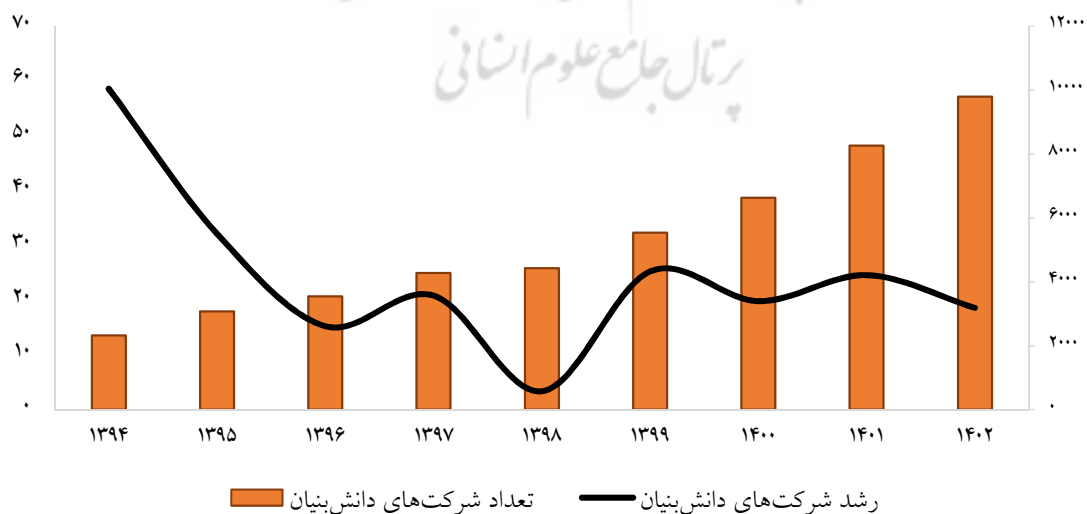

مأخذ: <https://daneshbonyan.isti.ir>

دارد. نکته دیگر این است که با وجود روند رو به افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان، رشد آن‌ها در کشور کاهش یافته است. با توجه به اهمیت موضوع، در نمودار شماره ۲، تعداد و رشد شرکت‌های دانش‌بنیان در کشور در سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۴ نشان داده شده است.

با توجه به نمودار شماره ۱، می‌توان گفت شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا بیشترین تعداد را از کل شرکت‌های دانش‌بنیان را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که با توجه به مطالب مطرح‌شده، این طیف از شرکت‌های دانش‌بنیان درآمد عملیاتی کمتری در مقایسه با دیگر شرکت‌های دانش‌بنیان

نمودار ۲- تعداد و رشد شرکت‌های دانش‌بنیان (واحد-درصد)

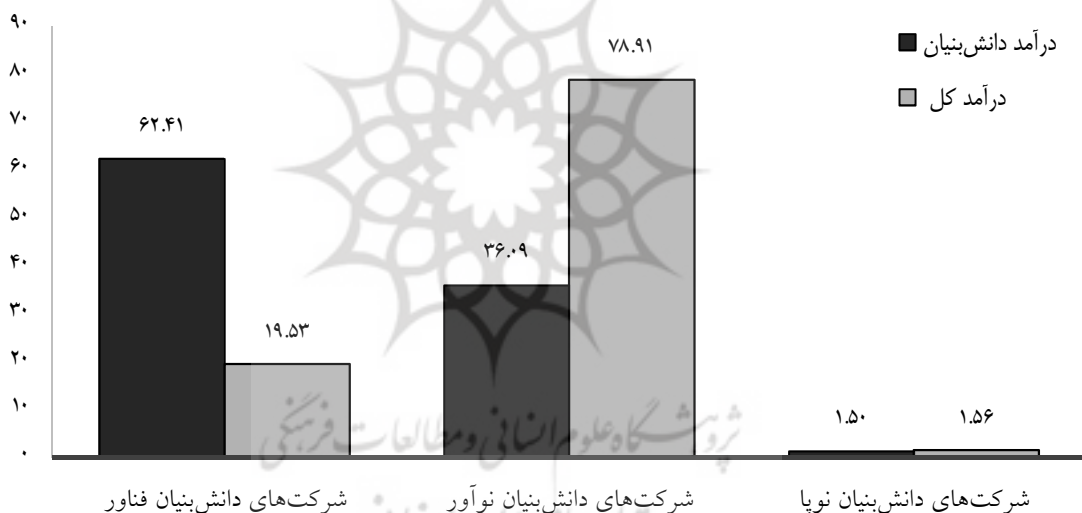

مأخذ: <https://daneshbonyan.isti.ir>

میزان درآمد کل شرکت‌های دانش بنیان حدود ۵۱۲ هزار میلیارد تومان بوده که از این میان، حدود ۱۳۳ هزار میلیارد تومان آن مربوط به درآمد ناشی از فروش محصولات دانش بنیان بوده است. به عبارت دیگر، تنها ۲۵/۹ درصد از درآمد کل شرکت‌های دانش بنیان به فعالیت‌های دانش بنیان اختصاص داشت. با توجه به اهمیت موضوع، در نمودار شماره ۳، سهم درآمد کل شرکت‌های دانش بنیان و درآمد ناشی از فروش محصولات دانش بنیان شرکت‌ها مقایسه شده است.

با توجه به نمودار شماره ۲، با وجود افزایش تعداد شرکت‌های دانش بنیان، رشد این شرکت‌ها کاهش یافته است؛ به طوری که رشد تعداد شرکت‌های دانش بنیان از ۲۴/۵ درصد در سال ۱۴۰۱، به ۱۸/۵ درصد در سال ۱۴۰۲ رسیده است. به گزارش مرکز ارتباطات و اطلاع‌رسانی معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری، در سال ۱۴۰۲ امکان اشتغال تخصصی ۳۸۷ هزار نفر فراهم شده است. همچنین، بر اساس اطلاعات مالی سال ۱۴۰۱،

نمودار ۳- مقایسه سهم درآمد کل و درآمد دانش بنیان در شرکت‌های دانش بنیان (درصد)

مأخذ: محاسبات تحقیق براساس داده‌های <http://daneshbonyan.isti.ir>

برق و الکترونیک با آمار ۲۲ درصد از کل شرکت‌ها گزارش شده است. از منظر درآمد، حوزه مواد شیمیایی و پلیمری پیشرفته بیشترین درآمد را در میان دیگر حوزه‌ها به خود اختصاص داده است. در این بین، بیشترین تعداد شرکت‌های دانش بنیان به ترتیب در استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی گزارش شده است.

با وجود تعداد بالای شرکت‌های دانش بنیان نوپا (سهمی حدود ۶۸ درصد)، این طیف از شرکت‌ها تنها ۱/۵ درصد از درآمد دانش بنیان را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که ۶۲/۴ درصد از درآمد ناشی از فروش محصولات دانش بنیان به شرکت‌های دانش بنیان فناوری مربوط می‌شود. همچنین، در حوزه فناوری، بیشترین تعداد شرکت‌ها مربوط به حوزه

کل مجوزهای شرکت‌های دانش‌بنیان 9794 مورد گزارش شده است. با توجه به اهمیت موضوع، در جدول شماره 1، اهداف کمی سنج‌های عملکردی ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی مرتبط با توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در برنامه هفتم توسعه ارائه شده است.

با وجود روند رو به افزایش تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان در کشور، همچنان تعداد آن‌ها فاصله زیادی با هدف‌گذاری برنامه هفتم توسعه کشور دارد. در برنامه هفتم توسعه تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان، 30 هزار شرکت هدف‌گذاری شده است در حالی که تاکنون تعداد

جدول 1- اهداف کمی سنج‌های عملکردی ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی

سنج‌های عملکردی	واحد متعارف	هدف کمی در پایان برنامه
افزایش سرمایه صندوق نوآوری و شکوفایی نسبت به سال پایه 1402	برابر	15
شرکت‌های دانش‌بنیان	تعداد	30000
رتبه صادرات محصولات با فناوری متوسط به بالا (های تک) در منطقه	رتبه	2
رشد فروش کالاها و خدمات دانش‌بنیان از تولید ناخالص داخلی نسبت به سال تصویب برنامه	درصد	200

مأخذ: دولت جمهوری اسلامی ایران، 1402.

دانش‌بنیان آن‌طور که باید، سهم چندانی در پیشرفت اقتصادی کشور نداشته‌اند.

همان‌طور که اشاره شد، در برنامه هفتم توسعه کشور، سهم اقتصاد دانش‌بنیان از تولید ناخالص داخلی 7 درصد هدف‌گذاری شده است. با توجه به

2- آسیب‌شناسی جهش تولیدات دانش‌بنیان در کشور

با توجه به ضرورت جهش تولیدات دانش‌بنیان در مسیر جهش تولید ملی و تحقق شعار سال، در این بخش از مطالعه مهم‌ترین موانع و نقاط آسیب‌پذیر جهش تولیدات دانش‌بنیان به واسطه مشارکت مردم به تفکیک بحث و بررسی می‌شود.

سهم 2 تا 3 درصدی اقتصاد دانش‌بنیان از تولید ناخالص داخلی می‌توان گفت فعالیت این شرکت‌ها با هدف‌گذاری‌های انجام‌شده در این حوزه فاصله دارد. با توجه به آخرین گزارش نوآوری در سال 2023، ایران در شاخص پیچیدگی تولید و صادرات و نیز شاخص صادرات محصولات با فناوری سطح بالا و پیشرفته (سهم از کل تجارت)، به ترتیب جایگاه‌های 84 و 109 را در میان 132 کشور مورد مطالعه کسب کرده است. باید دقت کرد که به‌رغم توسعه فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان، روند رشد و بلوغ آن‌ها آهسته بوده است. از سوی دیگر، همه فعالیت‌ها و تولیدات محصولات در این شرکت‌ها را نمی‌توان دانش‌بنیان دانست. از این‌رو دستاوردهای شرکت‌های

2-1- مهاجرت نخبگان و کاهش مشارکت آنان در مسیر جهش تولیدات دانش‌بنیان

با توجه به نقش اثرگذار مشارکت نخبگان در شرکت‌های دانش‌بنیان، مهاجرت نخبگان از کشور پیامدهای منفی گسترده‌ای در مسیر جهش تولید دانش‌بنیان بر جا می‌گذارد. در این‌بین، مسائلی مانند

به نظر می‌رسد موضوع‌هایی مانند نارضایتی از وضعیت اقتصادی، ناامیدی از آینده و... به افزایش میل به مهاجرت این قشر از جامعه در سال‌های اخیر دامن زده است.

افزون بر میل بالای مهاجرت نخبگان و اقدام آنان برای مهاجرت، افزایش دورکاری و رقابت برای جذب استعدادها به افزایش پدیده‌ای با عنوان مهاجرت مجازی نخبگان دامن زده است که این موضوع چالش مهمی در مسیر جهش تولید دانش بنیان کشور شناخته می‌شود. با توجه به آخرین بررسی‌های رصدخانه مهاجرت ایران، ۴۱ درصد مدیران کسب و کارها قصد دارند که به منظور پر کردن خلأ نیروی انسانی متخصص در آینده، از پیمان کاران و برون سپاری استفاده کنند. در این بین، دیجیتالی شدن روندهای کاری و افزایش امکان دورکاری، زنگ خطری برای کارفرمایان ایرانی در از دست دادن نیروی کاری متخصص به شمار می‌آید. در چنین شرایطی، نبود قابلیت ارائه دورکاری، زیرساخت‌های نامناسب و محدودیت دسترسی به اینترنت مناسب، محدودیت دسترسی به فناوری‌های نوین و... مانع استفاده از ظرفیت نیروهای کار می‌شود.

با توجه به هزینه هنگفت تربیت نخبگان، مهاجرت این گروه افزون‌براینکه مسیر پیشرفت کشور را ناهموار می‌سازد، با منتفع ساختن کشورهای مقصد نخبگان، توان رقابت‌پذیری کشور را تضعیف می‌کند. باید دقت کرد که در صورت عدم جذب نیروی انسانی نخبه و شرایط و برنامه‌های نامناسب برای کارآفرینان، سرمایه‌گذاران فعال و استارت‌آپ‌ها و...

چرخش ضعیف نخبگان و نرخ بازگشت پایین، تضعیف اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی، شکل‌گیری مهاجرت ذهنی، ناامیدی، ایجاد نارضایتی، تغییر در دلایل مهاجرت نخبگان از کشور، تضعیف هویت ملی و شکل‌گیری فرهنگ مهاجرت و... مانع بهره‌مندی از توانایی‌ها و ظرفیت بالقوه نخبگان و کارآفرینان نوآور در مسیر رشد و پیشرفت کشور می‌شود.

باید دقت کرد که به دلیل تحولات جهانی از قبیل پیشرفت شتابان فناوری‌های نوظهور در عصر دیجیتال، تغییرات آینده مشاغل و...، مهاجرت نخبگان از کشور هزینه‌های گسترده‌ای را بیش از هر زمان دیگر برای کشور بر جا خواهد گذاشت. «میل به مهاجرت» شاخص مهمی در رصد تحولات حوزه مهاجرت نخبگان از کشور شناخته می‌شود. با توجه به پیمایش انجام‌شده در رصدخانه مهاجرت ایران درباره تمایل به مهاجرت در گروه‌های مختلف شامل کارآفرینان و مدیران ارشد، پزشکان و پرستاران و گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، میل به مهاجرت در این گروه‌های مهم و اثرگذار جامعه بسیار بالا گزارش شده است؛ مجموع متوسط میل بسیار زیاد به مهاجرت و میل زیاد به مهاجرت در میان گروه‌های مورد بررسی به میزان ۳۱/۸ درصد است. در نقطه مقابل، سهم اندکی از افراد مورد مطالعه در این گروه‌ها میل هیچ یا خیلی کم به مهاجرت دارند؛ به طوری که مجموع متوسط میل کم به مهاجرت و میل هیچ یا خیلی کم به مهاجرت در میان گروه‌های یادشده تنها به میزان ۸/۷ درصد بوده است.

ارتقای رتبه علمی خود به واسطه ارائه مقالات بیشتر می‌اندیشند؛ به طوری که نظام ارتقای اساتید دانشگاهی مبتنی بر نیاز صنعت نیست که این موضوع به شکاف دانشگاه و صنعت دامن زده است. از آنجاکه این مطالعات تناسبی با سطح فناوری و نیاز بخش صنعت ندارد، برای این بخش راهگشا نیست و تنها پاسخ‌گوی نیاز کشورهای رقیب است.

لازم به توجه است که در کشورهای پیشرو، نیاز صنعت به دانشگاه سپرده شده است و بر اساس نتایج مطالعات دانشگاهی، راهکارهای عملیاتی به صنعت تزریق می‌شود. به رغم اهمیت این موضوع، در ایران، دانشگاه، صنعت و شرکت‌های دانش‌بنیان هرکدام مانند جزیره‌ای مستقل و بدون تعامل و ارتباط با یکدیگر مشغول فعالیت هستند. در این بین، ساختار نفتی کشور و چگونگی تأمین منابع مالی مراکز علمی و بخش صنعت، تعامل میان این دو نهاد را کم‌رنگ کرده است. با توجه به نفتی بودن ساختار اقتصاد ایران و در برخی موارد مدیریت نامناسب درآمدهای نفتی، بخش صنعت به جای تعامل با مراکز علمی در تلاش است تا سهم خود را از منابع حاصل از فروش نفت و فراورده‌های آن افزایش دهد. با توجه به نتایج آخرین گزارش نوآوری در سال 2023، شاخص همکاری تحقیق و توسعه میان دانشگاه و صنعت ایران جایگاه 124 را در میان 132 کشور مورد مطالعه به خود اختصاص داده است. وضعیت نامناسب شاخص همکاری تحقیق و توسعه میان دانشگاه و صنعت به معنای مستقل عمل کردن و عدم درهم‌تنیدگی دو نهاد دانشگاه و صنعت است.

جوانان نخبه به دیگر مناطق مانند کشورهای امارات متحده عربی، عربستان یا کشورهای اروپایی و غربی مهاجرت می‌کنند. اهمیت این موضوع از این حیث دوچندان است که در منطقه غرب آسیا شاهد ظهور زیست‌بوم نوین اقتصادی و اکوسیستم‌های استارت‌آپی هستیم. برای همین، کشورهای منطقه و به خصوص کشورهای عربی درصدد جذب هزاران نفر از صاحبان ایده و کسب‌وکار و میزبانی از رویدادهای مهم اقتصادی و فرهنگی جهانی و ارائه تسهیلات جذاب هستند (رصدخانه مهاجرت ایران، پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف، 1401). در چنین شرایطی، مهاجرت نیروی انسانی متخصص و کاهش بهره‌وری عوامل تولید در مقایسه با کسب‌وکارهای رقیب، بیش از هر زمان دیگر تهدیدکننده جهش تولید دانش‌بنیان در کشور خواهد بود.

2-2- عملکرد ضعیف نظام آموزش و تعامل محدود میان دانشگاه و صنعت

عملکرد مناسب نظام آموزش نیروی انسانی نقش مهمی در بهره‌مندی از ظرفیت بالقوه سرمایه انسانی و جهش محصولات دانش‌بنیان ایفا می‌کند. به رغم اهمیت موضوع، وجود موانع و چالش‌هایی مانند نظام ارتقای ناکارآمد در آموزش عالی، تعیین هدف‌گذاری‌های نامناسب در اسناد بالادستی و... سبب عملکرد ضعیف نظام آموزش و به دنبال آن، تضعیف جهش تولید دانش‌بنیان در کشور شده است. باید به این نکته اشاره شود که برخی از اساتید دانشگاهی بدون علاقه و تلاش کافی برای پژوهش و کارهای تحقیقاتی کاربردی تنها به

دانش بنیان در کشور ندارند. در این بین، وضعیت نامناسب شاخص ثبات اقتصادی در کشور مانند تورم بالای تولیدکننده، نوسان نرخ ارز و... سبب کاهش امنیت سرمایه گذاری، تضعیف انگیزه مشارکت فعالان اقتصادی برای فعالیتهای مولد اقتصادی و تضعیف صنایع دانش بنیان در کشور شده است. در نمودار شماره ۴، به کمک آخرین گزارش رفاه لگاتوم در سال ۲۰۲۳، جایگاه شاخص ثبات اقتصادی ایران در سالهای ۲۰۱۳ و ۲۰۲۳ میلادی مقایسه شده است.

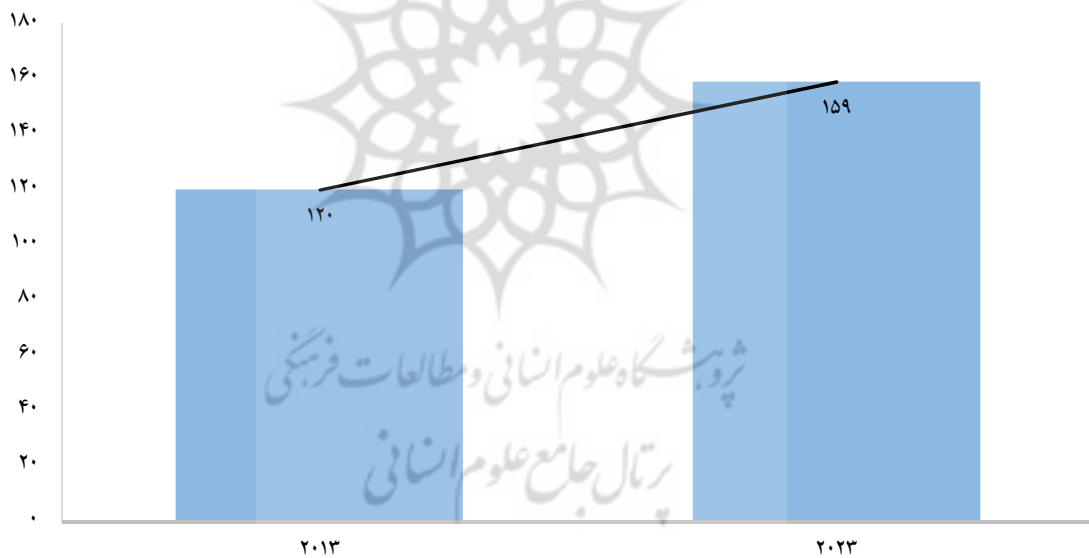
در چنین شرایطی، توسعه صنایع دانش بنیان در کشور برخلاف کشورهای پیشرو محدود می شود که این موضوع به تضعیف تولید دانش بنیان و کاهش قدرت اقتصادی در منطقه دامن می زند.

۲-۳- عدم ثبات متغیرهای کلان اقتصادی، تضعیف

امنیت سرمایه گذاری و کاهش مشارکت مردم

با توجه به نوسان متغیرهای کلان اقتصادی، نه تنها عموم مردم، بلکه نخبگان حوزه های مختلف نیز تمایلی به پذیرش ریسک فعالیتهای تولیدی، کارآفرینی و مشارکت در تولید محصولات

نمودار ۴- مقایسه جایگاه شاخص ثبات اقتصادی در ایران

مأخذ: www.prosperity.com

سال ۲۰۱۳، در وضعیت نامناسب تری قرار گرفته است؛ به طوری که این شاخص در بازه زمانی ۱۰ سال مورد بررسی، ۳۹ پله تنزل یافته است. باید دقت کرد که در مسیر جهش تولیدات دانش بنیان، تقویت انگیزه مشارکت سرمایه گذاران و جذب سرمایه بخش

با توجه به نمودار شماره ۴، شاخص ثبات اقتصادی در کشور در وضعیت نامناسبی است؛ به طوری که این شاخص در سال ۲۰۲۳، در جایگاه ۱۵۹ در میان ۱۶۷ کشور قرار گرفته است. نکته مهم دیگر اینکه، شاخص ثبات اقتصادی در کشور در سال ۲۰۲۳ در مقایسه با

۲-۴- عدم توجه به موضوع آمایش سرزمین در توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان

با توجه به گزارش زیست‌بوم دانش‌بنیان در سال ۱۴۰۱، استان تهران با داشتن ۴۲۴۶ شرکت دانش‌بنیان، بیشترین تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان را در سال ۱۴۰۰ به خود اختصاص داده است. استان تهران با کسب ۵۱/۲۸ درصد از تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان در این سال، در جایگاه نخست شاخص تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان کشور قرار گرفت. همچنین، استان تهران با ۲۰۸/۵ هزار میلیارد تومان درآمد، ۲۵۸/۴ هزار میلیارد تومان دارایی و بیشترین تعداد کارکنان (۱۵۰۳۷۰ نفر) جایگاه نخست شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش‌بنیان را کسب کرده است. استان تهران در مقایسه با دیگر استان‌های کشور، سهمی معادل ۴۵/۹ درصد از دارایی، ۴۷/۵۶ درصد از درآمد و ۵۶/۰۲ درصد از کارکنان شرکت‌های دانش‌بنیان را به خود اختصاص داده است. در نمودار شماره ۵، سهم استان تهران و استان اصفهان (به‌عنوان دومین استان با بیشترین تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان) مقایسه شده است.

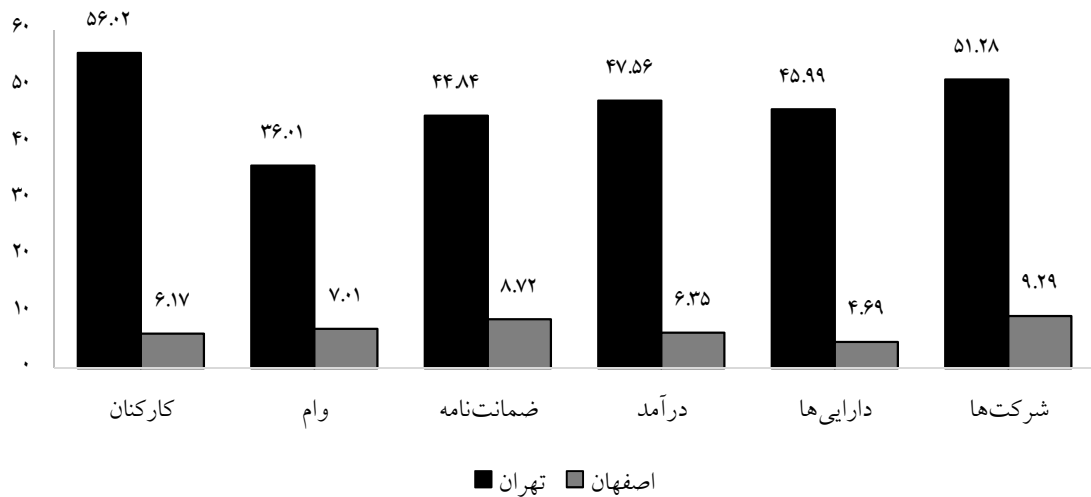
با وجود تعداد بالای شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا (سهمی حدود ۶۸ درصد)، این طیف از شرکت‌ها تنها ۱/۵ درصد از درآمد دانش‌بنیان را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که ۶۲/۴ درصد از درآمد ناشی از فروش محصولات دانش‌بنیان به شرکت‌های دانش‌بنیان فناور مربوط می‌شود.

خصوصی ضروری است. این در حالی است که با کاهش حجم سرمایه‌گذاری، تنها شرکت‌های محدودی امکان استفاده از منابع مالی را دارند و در ادامه مسیر، رشد بسیاری از شرکت‌های دانش‌بنیان متوقف می‌شود.

با توجه به هزینه هنگفت تربیت نخبگان، مهاجرت این گروه افزون‌براینکه مسیر پیشرفت کشور را ناهموار می‌سازد، با منتفع ساختن کشورهای مقصد نخبگان، توان رقابت‌پذیری کشور را تضعیف می‌کند.

نکته مهم شایان اشاره اینکه، در بسیاری از موارد، تولید محصولات دانش‌بنیان در مقایسه با تولید دیگر محصولات با مشکلات متعددی مانند هزینه بالای تحقیق و توسعه، زمان‌بر بودن به نتیجه رسیدن مطالعات و تجاری‌سازی طرح‌های علمی و... مواجه‌اند. به‌عبارت‌دیگر، تولید محصولات دانش‌بنیان از شروع ایده (معمولاً دانشگاهی) و در طول فرایند تولید مانند ساخت نمونه‌های آزمایشگاهی، نیمه‌صنعتی و صنعتی و... با موانع گسترده‌ای روبه‌رو است. از این‌رو فضای نامناسب کسب‌وکار و نبود ثبات اقتصادی، پیامدهای منفی دوچندانی را برای تولید محصولات دانش‌بنیان در مقایسه با تولید دیگر محصولات بر جا می‌گذارد. با توجه به مطالب مطرح‌شده، نوسان متغیرهای کلان اقتصادی، تضعیف امنیت سرمایه‌گذاری و کاهش مشارکت مردم از مهم‌ترین موانع و نقاط آسیب‌پذیر جهش تولید در کشور شناخته می‌شود.

نمودار ۵- مقایسه سهم استان‌های تهران و اصفهان در شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان (درصد)

مأخذ: گزارش سالانه زیست‌بوم دانش بنیان، ۱۴۰۱.

شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان بسیار محسوس و نگران‌کننده است. از این رو عدم توجه به موضوع آمایش سرزمین در توسعه شرکت‌های دانش بنیان، یکی دیگر از مهم‌ترین نقاط تهدید در مسیر جهش تولید دانش بنیان در کشور شناخته می‌شود.

۲-۵- سطح پایین رفاه اقتصادی و تضعیف انگیزه مشارکت مردم و کارآفرینان نوآور در فعالیتهای

مولد

به‌رغم تلاش‌های انجام شده درباره بهبود وضعیت معیشتی دهک‌های آسیب‌پذیر و اتخاذ سیاست‌های مختلف رفاهی، موانع متعددی در مسیر تحقق این مهم در کشور وجود دارد. در سال‌های اخیر، تورم به کوچک شدن سبد مصرفی اقشار مختلف جامعه به‌خصوص دهک‌های پایین و میانی جامعه دامن زده است. از سوی دیگر، عدم تعدیل دستمزدهای واقعی در این شرایط، کاهش سطح رفاه اقتصادی این طیف از جامعه را به دنبال داشته است.

همان‌طور که اشاره شد، استان تهران در جایگاه نخست شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان از قبیل تعداد شرکت‌ها، دارایی، درآمد و... قرار دارد در حالی که استان اصفهان به‌عنوان دومین استان از لحاظ تعداد شرکت‌های دانش بنیان، چهارمین استان از لحاظ درآمد، دارایی و وام، دومین استان در ضمانت‌نامه و سومین استان در تعداد کارکنان، سهم بسیار کمتری از شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان را در مقایسه با استان تهران به خود اختصاص داده است. نکته مهم دیگر اینکه، سهم شرکت‌های دانش بنیان در شاخص تعداد شرکت‌های دانش بنیان در ۱۵ استان کمتر از یک درصد و در ۱۰ استان یک و حدود یک درصد است. انتظار می‌رود استان تهران به‌عنوان پایتخت کشور و بهره‌مندی از مزیت‌های آن، در شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان در وضعیت مناسب‌تری در مقایسه با دیگر استان‌های کشور به سر برد، اما شکاف استانی

موضوع از این حیث دوچندان است که تأمین رفاه اقتصادی و تقویت انگیزه مشارکت مردم، نقش مهمی در پیشگیری آنان برای روی آوردن به مشاغل کاذب و فعالیت‌های نامولد اقتصادی دارد. در چنین شرایطی، انگیزه نخبگان و کارآفرینان نوآور برای حضور در شرکت‌های دانش‌بنیان تقویت می‌شود. در نقطه مقابل، عدم تأمین رفاه اقتصادی مردم و کاهش مشارکت کارآفرینان نوآور در فعالیت‌های مولد اقتصادی یکی از مهم‌ترین نقاط آسیب‌پذیر تولیدات دانش‌بنیان در کشور شناخته می‌شود.

۲-۶- نبود نگاه جامع و دقیق در ارزیابی و

چگونگی فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان

به‌رغم تلاش‌های انجام‌شده درباره تجاری‌سازی طرح‌های تحقیقاتی، تولید و صادرات کالاهای با درجه پیچیدگی بالا و...، همچنان وضعیت تولید و صادرات این محصولات در کشور نامناسب است. بر اساس گزارش بانک جهانی، میزان صادرات محصولات با فناوری‌های پیشرفته نسبت به کل صادرات صنعتی ایران در چند سال اخیر به‌طور متوسط ۱ درصد بوده است. این مقدار نه تنها نسبت به کشورهای پیشرفته، بلکه حتی در مقایسه با کشوری مانند ترکیه نیز کم است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱). این در حالی است که تحقق اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات فناورانه و خدمات دانش‌بنیان همواره مورد تأکید رهبر معظم انقلاب اسلامی بوده

با توجه به نتایج آخرین گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی^۱، با رشد شدید خط فقر در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، نرخ فقر از ۱۹ درصد در سال ۱۳۹۶، به ۳۱ درصد در سال ۱۳۹۹ رسید، اما در سال ۱۴۰۰ نرخ فقر مقدار ناچیزی کاهش یافت و به حدود ۳۰ درصد رسید. به عبارت دیگر، ۳۰ درصد از جمعیت کشور (معادل ۲۵ میلیون و ۵۶۰ هزار نفر) در سال ۱۴۰۰ زیر خط فقر قرار داشتند.

افزون‌بر مطالعات داخلی درباره تحولات رفاه اقتصادی، مطالعات خارجی نیز در این حوزه انجام شده است. برای مثال، شاخص رفاه لگاتوم به‌عنوان یکی از جدیدترین شاخص‌های ترکیبی سنجش رفاه اجتماعی، با لحاظ طیفی از عوامل در کنار دیگر متغیرهای اقتصادی، امکان مقایسه سطح رفاه اجتماعی را در سطح بین‌المللی فراهم می‌آورد. با توجه به آخرین گزارش منتشرشده شاخص رفاه لگاتوم، ایران در رده‌بندی این شاخص در میان ۱۶۷ کشور مورد مطالعه در سال ۲۰۲۳، در جایگاه ۱۲۶ قرار گرفته است. این جایگاه در مقایسه با سال گذشته‌اش یک پله تنزل یافته است. همچنین، جایگاه شاخص رفاه لگاتوم ایران از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۲۳ (در ۱۰ سال)، ۳ پله تنزل یافته است. با توجه به جمعیت بالای فقرای کشور، تلاش دوچندان به‌منظور کاهش جمعیت فقیر، عدم پیوستن افراد روی خط فقر به جمعیت زیر خط فقر و حفظ معیشت دهک‌های پایین و میانی درآمد بیش از هر زمان دیگری ضروری است. اهمیت این

۱. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت رفاه اجتماعی، دفتر مطالعات رفاه اجتماعی (پاییز ۱۴۰۱). مجموعه گزارش‌های فقر؛ «پایش فقر در سال ۱۴۰۰».

درصد از درآمد کل شرکت‌های دانش بنیان به فعالیت‌های دانش بنیان اختصاص یافته است. با توجه به اظهار نظر برخی کارشناسان اقتصادی، شرکت‌های بزرگ تولیدی با بیش از ۱۰۰ نفر کارکن، کاملاً خصوصی و با درآمد بالا، کمتر از یک درصد کل شرکت‌های دانش بنیان را شامل می‌شوند. از این رو افزون بر تعداد شرکت‌های دانش بنیان، تشخیص و تمیز صحیح ماهیت و درآمدزایی آن‌ها را نباید از نظر دور داشت. با توجه به مطالب مطرح شده، سیاست‌های حمایتی مانند معافیت‌های مالیاتی به شرکت‌های دانش بنیان در صورتی که مقطعی باشد و با نظارت دقیق بر شرکت‌های دانش بنیان با ماهیت و عملکرد واقعی تخصیص یابد، مانع تکرار تجربه سیاست‌هایی مانند حمایت از صنعت خودروی ملی می‌شود. این موضوع دربرگیرنده توسعه صنایع دانش بنیان در کشور خواهد بود. از این رو نبود نگاه جامع و دقیق در ارزیابی و چگونگی فعالیت شرکت‌های دانش بنیان یکی از مهم‌ترین نقاط تهدید جهش تولید دانش بنیان شناخته می‌شود.

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

در عصر کنونی، تحولات محصولات دانش بنیان با شتاب روزافزونی مواجه است؛ به طوری که رقابت گسترده‌ای برای دستیابی به روش‌های نوآورانه تولید و افزایش تولید محصولات فناورانه در کوتاه‌ترین زمان ممکن شکل گرفته است. همان‌طور که اشاره شد، به‌رغم تأکید رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص افزایش سهم تولید و صادرات محصولات دانش بنیان

است. باید به این نکته مهم اشاره شود که نگاه کمی‌گرا و افزایش کمی تعداد شرکت‌های دانش بنیان نمی‌تواند شاخص مناسبی برای ارزیابی عملکرد سیاست‌گذاران در توسعه و رونق فعالیت شرکت‌های دانش بنیان شناخته شود. باید دقت کرد که بسیاری از شرکت‌های اخذکننده تأییدیه فعالیت‌های دانش بنیان در سال‌های گذشته نیز در این حوزه فعالیت داشته‌اند. این شرکت‌ها بعد از تصویب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش بنیان، تنها تأییدیه و عنوان شرکت‌های دانش بنیان را اخذ کرده‌اند. به همین دلیل، در سال‌های نخست تصویب این قانون، رشد کمی شرکت‌های دانش بنیان بسیار سریع بود که این موضوع در مواردی تحلیل اشتباه و گمراه‌کننده را از وضعیت صنایع دانش بنیان برای سیاست‌گذاران کشور ترسیم کرد. به عبارت دیگر، شرکت‌های تازه تأسیس دانش بنیان تعداد محدودی از این طیف از شرکت‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. همان‌طور که در بخش قبلی گزارش اشاره شد، رشد تعداد شرکت‌های دانش بنیان در سال‌های اخیر آهسته بوده است. برای همین، تمرکز بر توسعه کمی شرکت‌های دانش بنیان نمی‌تواند نگاه دقیقی از توسعه صنایع دانش بنیان به سیاست‌گذاران ارائه دهد. از سوی دیگر، حدود ۶۸ درصد شرکت‌های شناسایی شده توسط معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری، کمتر از ۵ میلیارد تومان فروش داشته‌اند که در رده شرکت‌های کوچک و نوپا تقسیم‌بندی می‌شوند. بسیاری از شرکت‌های دانش بنیان هم اساساً درآمد قابل توجهی ندارند. همان‌طور که اشاره شد، تنها ۲۵

زمینه‌ساز توسعه صنایع دانش‌بنیان و مشارکت حداکثری مردم در فعالیت‌های مولد اقتصادی است. در چنین شرایطی، بستری برای ایجاد فرصت‌های شغلی مولد و پایدار و تحقق شعار سال فراهم می‌شود که این موضوع تضمین‌کننده برقراری امنیت اقتصادی و ملی کشور خواهد بود.

افزون بر میل بالای مهاجرت نخبگان و اقدام آنان برای مهاجرت، افزایش دورکاری و رقابت برای جذب استعدادها به افزایش پدیده‌ای با عنوان مهاجرت مجازی نخبگان دامن زده است که این موضوع چالش مهمی در مسیر جهش تولید دانش‌بنیان کشور شناخته می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

به‌رغم تأکید رهبر معظم انقلاب اسلامی و تلاش‌های انجام‌شده در جهش تولید ملی و افزایش تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان، تحقق این مهم به دلیل اتخاذ سیاست‌های داخلی نامناسب و اعمال تحریم‌های خارجی در سال‌های اخیر با موانع و محدودیت‌هایی مواجه بوده است. راهکارهای پیشنهادی زیر در راستای جهش تولیدات دانش‌بنیان و تحقق شعار سال ۱۴۰۳ ارائه می‌شود.

- نگاه جامع و دقیق سیاست‌گذاران در چگونگی اتخاذ سیاست‌های حمایتی برای شرکت‌های دانش‌بنیان: همان‌طور که اشاره شد، نگاه سیاست‌گذاران

و جهش تولید ملی، تحقق این مهم با موانع و چالش‌های جدی مواجه است. به دلیل عدم مقاوم‌سازی ساختار اقتصاد کشور ناشی از سوءمدیریت‌های داخلی در سالیان متمادی، همچنان ساختار اقتصاد کشور متکی به فروش نفت و فراورده‌های نفتی است. همچنین، اتخاذ سیاست‌های داخلی در حوزه علم و فناوری به‌جای تجاری‌سازی نتایج این مطالعات و توسعه صنایع فناورانه، بیشتر بر توسعه کمی شاخص‌های علم و فناوری متمرکز شده است. از سوی دیگر، اعمال تحریم‌های خارجی و ممانعت از انتقال سریع فناوری‌های نوین به کشور، پیامدهای منفی گسترده‌ای مانند فرسودگی ماشین‌آلات و تجهیزات، کاهش بهره‌وری سرمایه، کاهش ظرفیت تولید بنگاه‌های صنعتی فناورانه و درنهایت، تضعیف تولید محصولات دانش‌بنیان را به دنبال داشته است.

با توجه به مطالب مطرح‌شده، در صورت عدم تغییر رویکرد در سیاست‌گذاری‌های جهش تولید ملی، توان رقابت‌پذیری برای تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان با دیگر کشورها کاهش می‌یابد. در چنین شرایطی، عدم توسعه صنایع دانش‌بنیان افزون‌بر تحقق نیافتن شعار سال ۱۴۰۳، تهدیدکننده امنیت ملی و هشدار جدی برای پیشرفت و اقتدار کشور است. در نقطه مقابل، سرمایه‌گذاری برای دستیابی و بومی‌سازی فناوری‌های نوین در چرخه تولید، منجر به تولیدات منحصربه‌فرد با ارزش‌افزوده بالا و ارتقای توان رقابت‌پذیری کشور می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی مدون برای دستیابی به فناوری‌های نوآورانه،

توسعه فعالیت‌های شرکت‌های دانش بنیان به خصوص در حوزه‌های انرژی‌های نو و تجدیدپذیر، زیست‌فناوری، کشاورزی و صنایع غذایی با توجه به ظرفیت‌های استان‌ها و... به توسعه فعالیت‌های شرکت‌های دانش بنیان و جهش تولیدات دانش بنیان در کشور می‌انجامد.

- رشد، پایش و ارزیابی مستمر عملکرد شرکت‌های دانش بنیان: همان‌طور که اشاره شد، به منظور جهش تولیدات دانش بنیان در کشور باید سیاست‌های حمایتی متنوع و متفاوتی برای این شرکت‌ها در نظر گرفته شود. نکته مهم این است که باید احتمال آسیب‌پذیری سیاست‌های حمایتی دولت از شرکت‌های دانش بنیان از میان برداشته شود. برای مثال، اعمال سیاست‌های حمایتی مانند معافیت‌های مالیاتی به شرکت‌های دانش بنیان باید مقطعی و با نظارت دقیق صورت گیرد تا از تکرار تجربه اشتباه سیاست‌های حمایتی در گذشته (مانند حمایت از صنعت خودروی ملی) جلوگیری شود. در این راستا، رشد، پایش و ارزیابی مستمر عملکرد شرکت‌های دانش بنیان به منظور تخصیص منابع و اعتبار به شرکت‌های دانش بنیان ذی‌صلاح و جلوگیری از انتفاع سودجویان، پایش و ارزیابی هزینه‌کرد اعتبارات پژوهشی و فناورانه دستگاه‌های اجرایی، شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت (بر اساس شاخص‌های قابل اندازه‌گیری)، پایش و ارزیابی عملکرد پارک‌های علم و فناوری، هدفمند کردن حمایت دولت (نظارت بر تعیین سقف حمایت‌های مالی در بازه زمانی مشخص) و... ضرورتی دوچندان دارد.

درباره شرکت‌های دانش بنیان باید افزون بر تعداد کمی شرکت‌های دانش بنیان، به تشخیص و تمییز درست ماهیت شرکت‌های دانش بنیان، درآمذزایی آن‌ها، تفکیک شرکت‌های اخذکننده تأییدیه از شرکت‌های جدیدالتأسیس دانش بنیان و... معطوف شود. از سوی دیگر، همه فعالیت‌ها و تولید محصولات در این شرکت‌ها، دانش بنیان نیست و باید در ارزیابی دستاوردهای شرکت‌های دانش بنیان دقت بیشتری به کار بست. در این راستا، سیاست‌های حمایتی دولت از شرکت‌های دانش بنیان مانند بازاریابی و بازاریابی از محصولات دانش بنیان، اعمال تعرفه‌های مناسب برای محصولات مشابه دانش بنیان وارداتی و... به رونق فعالیت شرکت‌های دانش بنیان و به دنبال آن، جهش تولیدات دانش بنیان می‌انجامد.

- ارتقای عدالت استانی و برقراری توازن منطقه‌ای در توسعه فعالیت شرکت‌های دانش بنیان: همان‌طور که اشاره شد، شکاف شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان استان تهران در مقایسه با دیگر استان‌ها نگران‌کننده است. از این رو سرمایه‌گذاری در راستای کاهش شکاف استانی، دستیابی به برقراری توازن منطقه‌ای و ارتقای عدالت استانی در شاخص‌های کلیدی مرتبط با شرکت‌های دانش بنیان از ضرورتی دوچندان برخوردار است. به همین منظور، محرومیت‌زدایی و سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های استان‌های محروم، توزیع متوازن امکانات رفاهی در تمام مناطق کشور، سرمایه‌گذاری و بهره‌مندی از ظرفیت‌های نخبگان و کارآفرینان نوآور استان‌های مختلف با توجه به سند آمایش سرزمین،

- جذب سرمایه و ورود فناوری‌های نوین در شرکت‌های دانش‌بنیان: با توجه به محدودیت دسترسی به سرمایه و فناوری‌های نوین در شرکت‌های دانش‌بنیان، تلاش به‌منظور جذب سرمایه و ورود فناوری‌های نوین در توسعه فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان ضرورتی دوچندان دارد. پیشنهاد می‌شود با نیازسنجی دقیق از شرکت‌های دانش‌بنیان، زمینه جذب سرمایه از طریق افزایش امنیت سرمایه‌گذاری و کاهش ریسک در این حوزه مهیا شود. به همین منظور، شناخت درست کشورهای مبدأ واردکننده فناوری‌های نوین، الزام به آموزش و یادگیری از کارشناسان این حوزه، تکمیل زنجیره ارزش در صنایع دانش‌بنیان و ضمانت اجرایی به‌منظور بومی‌سازی این فناوری‌ها (با توجه به ظرفیت استان‌های مختلف کشور) می‌تواند تا حد زیادی در تحقق این هدف راهگشا باشد.

- عدم نوسان متغیرهای کلان اقتصادی و برقراری ثبات اقتصادی: همان‌طور که اشاره شد، نوسان متغیرهای کلان اقتصادی عامل مؤثری در افزایش هزینه‌های تولید و محدودیت فعالیت بنگاه‌های نوآور شناخته می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع، عدم نوسان متغیرهای کلان اقتصادی و تأمین ثبات اقتصادی از طریق برخورد قاطع و اجرای سیاست‌های تنبیهی با مفسدان اقتصادی، تضمین امنیت اطلاعات، برقراری امنیت سرمایه‌گذاری، نظارت و برخورد جدی با اخلاط‌گران در بازار ارز، اتخاذ سیاست‌های تجاری در راستای مدیریت

- تقویت دیپلماسی کشور به‌منظور افزایش صادرات محصولات دانش‌بنیان: همان‌طور که اشاره شد، تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان در ایران در مقایسه با دیگر کشورها در وضعیت نامناسبی قرار دارد. با توجه به اهمیت موضوع، تقویت دیپلماسی کشور از طریق فعالیت کنسولگری‌های ایران در کشورهای خارجی با هدف افزایش صادرات محصولات دانش‌بنیان از ضرورتی دوچندان برخوردار است. در گام نخست، افزایش کیفیت محصولات دانش‌بنیان لازمه افزایش سهم صادرات کشور در بازارهای جهانی خواهد بود. از سوی دیگر، با توجه به تحریم‌های مالی و محدودیت دسترسی به منابع در شرکت‌های دانش‌بنیان، انعقاد قراردادهای بین‌المللی شفاف با کشورهای مختلف در توسعه فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان و بازارسازی محصولات دانش‌بنیان راهگشا خواهد بود.

با توجه به نتایج آخرین گزارش نوآوری در سال 2023، شاخص همکاری تحقیق و توسعه میان دانشگاه و صنعت ایران جایگاه 124 را در میان 132 کشور مورد مطالعه به خود اختصاص داده است. وضعیت نامناسب شاخص همکاری تحقیق و توسعه میان دانشگاه و صنعت به معنای مستقل عمل کردن و عدم درهم‌تنیدگی دو نهاد دانشگاه و صنعت است.

دولت برای بازگشت نخبگان به کشور را می‌توان در قالب اعطای سیاست‌های رفاهی و جذاب‌سازی زندگی در سرزمین مادری، پرهیز از نگاه امنیتی به موضوع مهاجرت، بهره‌مندی از تجربه کشورهای موفق (مانند هند و چین) و... بیان کرد. همچنین، سرمایه‌گذاری به‌منظور ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای بهره‌مندی از ظرفیت نخبگان مهاجر از راه دور در قالب برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی، برقراری ارتباط ویدئوکنفرانس، اجرای طرح‌های مشترک تحقیقاتی، تجلیل از چهره‌های برجسته علمی ایرانی خارج از کشور، رفع محدودیت‌های دسترسی به اینترنت و... ضروری است.

- اصلاح نظام ارتقا در سیستم آموزش عالی و افزایش سهم درآمد دانشگاه از صنعت: همان‌طور که اشاره شد، عملکرد ضعیف نظام آموزش و تعامل محدود میان دانشگاه و صنعت یکی از نقاط آسیب‌پذیر جهش تولیدات دانش بنیان شناخته می‌شود. با توجه به نگاه جزیره‌ای و مستقل به دانشگاه و صنعت، دانشگاه نباید از منابع مالی دولت تغذیه شود و خود باید درآمدزا باشد. در این بین، اصلاح نظام ارتقا در سیستم آموزش عالی در اسناد بالادستی توسط دولت راهگشا به نظر می‌رسد. در راستای تغییر نظام ارتقا در سیستم آموزش عالی، می‌توان منافع افراد را از تمرکز در مقاله‌نویسی به تعامل با بخش صنعت تغییر داد. برای این کار باید بودجه دولتی دانشگاه‌های مادر و بزرگ آهسته کاهش یابد و با افزایش تعامل

واردات و توزیع کالاها، رفتار صادقانه و شفاف مسئولان با مردم، اتخاذ سیاست‌های واحد و هماهنگ دولتمردان و دستگاه‌های گوناگون در دوره‌های مختلف، رفع موانع و تسهیل ورود فعالان اقتصادی به فضای کسب‌وکار، تدوین قوانین و مقررات شفاف و مدون در حوزه کسب‌وکارهای اینترنتی و... در جهش تولید ملی و تحقق شعار سال ۱۴۰۳ راهگشا خواهد بود.

- مدیریت مهاجرت نخبگان و کارآفرینان نوآور به‌منظور افزایش مشارکت آن‌ها در مسیر جهش تولید: به کار بستن سه رویکرد اصلی در مدیریت مهاجران نخبه در قالب سیاست‌های حمایتی دولت برای پیشگیری از مهاجرت نخبگان، سیاست‌های تشویقی دولت برای بازگشت نخبگان به کشور و بهره‌مندی از ظرفیت نخبگان مهاجر از راه دور، به افزایش مشارکت آن‌ها در مسیر جهش تولید می‌انجامد. در این راستا، سیاست‌های حمایتی دولت برای پیشگیری از مهاجرت نخبگان در قالب تخصیص عادلانه منابع و توجه ویژه به استان‌های محروم، بازاندیشی در استخدام نیروی انسانی کارشناس، مطالعه و رصد رفتار مهاجران به‌طور سالانه توسط نهاد مشخص، نوع‌شناسی، شناخت دلایل و اهداف مهاجران نخبه، گردآوری و به‌روزرسانی بانک داده و رصد سالانه آمار و اطلاعات، تعیین رویکرد مشخص سازمان مهاجرت در خصوص وضعیت مهاجران نخبه، ارزیابی سالانه عملکرد نهادهایی مانند بنیاد ملی نخبگان و... راهگشا خواهد بود. سیاست‌های تشویقی

- Global Innovation Index (2023).
- www.prosperity.com.
- <https://daneshbonyan.isti.ir>.

تولید محصولات دانش‌بنیان از شروع ایده (معمولاً دانشگاهی) و در طول فرایند تولید مانند ساخت نمونه‌های آزمایشگاهی، نیمه‌صنعتی و صنعتی و... با موانع گسترده‌ای روبه‌رو است. از این‌رو فضای نامناسب کسب‌وکار و نبود ثبات اقتصادی، پیامدهای منفی دوچندانی را برای تولید محصولات دانش‌بنیان در مقایسه با تولید دیگر محصولات بر جا می‌گذارد.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت صمت، به دانشگاه‌ها در طرح‌های صنعتی پاداش داد. به عبارت دیگر، باید نسبت درآمد دانشگاه از صنعت به بودجه عمومی دولت (از طریق افزایش درآمد از صنعت یا کاهش منابع بودجه دولت به دانشگاه) افزایش یابد.

منابع

- رصدخانه مهاجرت ایران (1401). سالنامه مهاجرتی ایران. تهران: پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف.
- شرکت اعتبارسنجی ارزش‌آفرین اعتماد (1401). گزارش سالانه زیست‌بوم دانش‌بنیان (<https://ietemad.ir>). تهران: شرکت اعتبارسنجی ارزش‌آفرین اعتماد.
- دولت جمهوری اسلامی ایران (1402). لایحه برنامه هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران. ایران، تهران: سازمان برنامه و بودجه کشور.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (1401). گزارش نظارتی ارزیابی عملکرد قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی اختراعات و نوآوری‌ها (با نگاهی به روند توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان در کشور در آستانه تدوین برنامه هفتم توسعه). شماره مسلسل: 18614.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (1401). مجموعه گزارش‌های فقر؛ «پایش فقر در سال 1400». ایران، تهران: معاونت رفاه اجتماعی، دفتر مطالعات رفاه اجتماعی.